

Mikko Myllykangas

Politisoitunut itsemurha – suomalaista antipsykiatriaa?

ITSEMURHATUTKIMUKSEN KRITIIKKI
SUOMESSA VUOSINA 1968–1970

1 1960-luvun lopulla suomalaista tieteellistä keskustelua alkoivat keinuttaa ajan poliittisesta radikalismista nousseet aallot. Kotimainen psykiatria ja itsemurhatutkimus joutuivat niin poliittisesta keskustelusta kuin kansainvälisestä psykiatrian kritiikistä kummunneen arvostelun kohteeksi. Mikko Myllykangas tarkastelee artikkelissaan 1960-luvun lopulla nousutta psykiatrian ja itsemurhatutkimuksen kritiikkiä sekä sen suhdetta aikakauden aatteellisiin ja opillisiin suuntauksiin.

1960-luku oli Suomessa sosiaali- ja terveystieteiden uudistusten sekä poliittisen kuohunnan ja opiskelijaliikehännän nousun aikaa. Julkinen keskustelu jäsenyi uudella tavalla, kun perinteisesti ei-poliittisina pidetyt keskustelut politisoituivat. Tällainen kehitys on havaittavissa myös psykiatriseksi ja yhteiskunnalliseksi ongelmaksi määrittävän itsemurhailmiön tutkimuksesta ja ehkäisystä käydyssä keskustelussa. Itsemurha oli 1900-luvulle tultaessa muuttunut moraalijuridisten pohdintojen ja väittelyiden kiistakapulasta ennen kaikkea lääketieteellisen tutkimuksen kohteeksi.¹ Vaikka tieteellinen itsemurhakeskus² käynnistyi Suomessa jo

1800-luvulla,³ itsemurhaa ei ollut kyetty selittämään tyhjentävästi ja siksi itsemurha voitiin kytkeä osaksi 1960-luvun lopun aatteellisia kamppailuja.

Artikkelissa tarkastelen suomalaisen psykiatriseen itsemurhakeskusteluun ja sen vakiintuneisiin käsitteisiin kohdistunutta vasemmistolaisista suuntauksista virittyntä kritiikkiä vuosina 1968–1970. Pohdin myös, voidaanko itsemurhakeskustelun kritiikki tulkita kansainvälisen antipsykiatrisen keskustelun ilmentymäksi Suomessa. Keskiössä on tieteellisen keskustelun ja vallinneiden käsitysten kritiikin tarkastelu suhteessa ajan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kansainväliseen psykiatriakriittiseen keskusteluun. Keskeinen lähdeaineisto koostuu Turun lääketieteenkandidaattiseuran *Kollega*-lehdessä vuonna 1968 ja Tammen vuonna 1970 julkaisemassa *Itsemurha*-teoksessa ilmestyneistä kirjoituksista. Artikkelin avaa uutta tutkimusalueita 1960-luvun suomalaisen psykiatriakritiikin sekä itsemurhatutkimuksen historian osalta.

Psykiatria muutosten vuosikymmenellä

Niin suomalainen psykiatria kuin itsemurhatutkimuskin kävivät 1960-luvun aikana läpi sekä

1. Jeffrey R. Watt, Introduction. Teoksessa Jeffrey R. Watt (toim.) *From Sin to Insanity. Suicide in Early Modern Europe*. Cornell University Press 2004, 2.

2. Artikkelissa ”itsemurhakeskus” tarkoittaa tieteelliseen tutkimukseen pohjattuihin käsitteisiin viittaavaa keskustelua, jota käytiin pääosin lääketieteenalan julkaisuissa ja tutkimuksissa. Tämän keskustelufoorumien vaikuttavuus omassa ajassa voidaan määrittellä Hannu Niemisen muotoileman ”periaatteessa avoimen sisäpiiri-julkisuuden” käsitteen mukaisesti; se oli asiaan paneutuneen akateemisen sisäpiirin omissa julkaisuissaan tuottamaa keskustelua, joka oli periaatteessa avoimesti kaikkien luettavissa. Hannu Nieminen, *Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Vastapaino 2006, 36.

3. Suomalaisen itsemurhakeskustelun tieteellistymisestä ja lääketieteen ja psykiatrian merkityksen kasvusta ks. Mikko Myllykangas, *Rappeutuminen, tiedostamaton vai yhteiskunta? Lääketieteellinen itsemurhatutkimus Suomessa vuoteen 1985*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 120. Oulun yliopisto 2014.

FT Mikko Myllykangas työskentelee tutkijana Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian oppiaineessa. Sähköposti: mikko.myllykangas@oulu.fi.

määrällisen että laadullisen muutoksen. Vuosisadan alusta saakka vaikuttaneen biologisen psykiatrian periaatteisiin nojanneet opit alkoivat korvautua psykoanalyysiin perustuneen psykodynaamisen psykiatrian ja sosiaalipsykiatrian teorioilla ja menetelmillä.⁴ Itsemurhakeskustelun siirtyä kohti psykodynaamikkaa ja sosiaalipsykiatriaa ajoittuu vastaavasti 1960- ja 1970-luvulle. Uudet tutkimussuuntaukset tarikoittivat itsemurhakeskustelun osalta sitä, että itsemurhan syytä ja koko itsemurhahaprosessia alettiin tarkastella toisaalta yksilön tiedostamattomien konfliktien ja perhesuhteiden (psykodynaaminen tutkimus) ja toisaalta laajemman yhteiskunnallisen kontekstin (sosiaalipsykiatria) näkökulmista. Sosiaalipsykiatrian vaikutus alkoi kuitenkin vahvistua vasta 1970-luvulla (ja 1980-luvulla), joten sen merkitys 1960-luvun akateemiseen itsemurhakeskusteluun oli vielä vähäinen.⁵ Tieteensisäiset kehityskulut eivät kuitenkaan yksin muodostaneet itsemurhatutkimuksen (ja laajemmin psykiatrian) kritiikin perustaa 1960-luvun lopulla. Vuosikymmenen lopulle tultaessa itsemurhailmiö tuotiin osaksi valtarakenteiden ja vallinneiden käsitysten ravistelua. Itsemurhakeskustelu toimi yhtenä kanavana, jonka kautta ihmisoikeus- ja yhteiskuntakritiikki ulottui psykiatriseen keskusteluun.

1960-luvun radikalismien on katsottu määrityneen ennen kaikkea yhden asian liikkeiden kautta.⁶ Tämä näkyi myös psykiatria kohdistuneessa kritiikissä. Yhteiskunnan valvontatoimien, psykiatrian vallitsevien käytäntöjen ja hoito-olosuhteiden vastustajat järjestäytyivät 7.11.1967 Marraskuun liikkeeksi, yhteiskunnan valvontatoimenpiteiden kohteiden (kuten vankeiden, homoseksuaalien ja mielisairaiden) etujärjestöksi. Psykiatrit Ilkka Taipale ja Claes Andersson sekä sosiologi Klaus Mäkelä toimivat liikkeen vetäjinä.⁷ Marraskuun liikkeen julistamia yhteiskunnallisia epäkohtia oli käsitelty jo aiemmin samana vuonna ilmestyneessä *Pakkoauttajat*-teoksessa. Siinä esitettiin lista uudistuksia, joiden tavoitteena oli muun muassa luokka-

diskriminaation poistaminen ja oikeusturvan parantaminen, mielisairaalaolojen uudistaminen sekä vapaudenriiston rajaaminen vain tuomioistuinten oikeudeksi.⁸ Sosiologi Kettil Bruun katsoi, että lisääntyneet vapaudenriistot mielisairausten perusteella kuvastivat pikemminkin mielisairaisiin suhtautumista kuin mielisairaiden todellista lukua.⁹ Samoilla linjoilla oli Klaus Mäkelä, joka katsoi laitoksiin sulkemisen tavoitteena olleen rankaisemisen ja parantamisen ohella estää asianomaista rikkomasta yhteiskunnan normeja. Vapaudenriiston lähtökohtana ei niinkään ollut se, mitä joku on tehnyt vaan se, mitä hän voisi tehdä.¹⁰ Teoksen *Pakkoauttajat* merkittävyttä osana ajan kriittistä keskustelua korostaa se, että sitä luettiin yliopistoissa kurssikirjana.¹¹

Jotta suomalaisen mielisairaanhoidon tila ja potilaiden kokemus tulisivat tunnetuiksi, Marraskuun liike järjesti alkuvuodesta 1969 kirjoituskilpailun suomalaisten mielisairaaloiden asukkaille. Kirjoituskilpailun antia julkaistiin vuonna 1970 ilmestyneessä lääketieteen kandi-

4. Petteri Pietikäinen, *Hulluuden historia*. Gaudeamus 2013, 370–371.

5. Myllykangas 2014, 154–165, 206–207.

6. Kimmo Lind, *Radikalismista aikalaisanalyysiin. Tutkijaliiton kehitys 1970-luvulta 1990-luvulle*. Kampus Kustannus 1998, 34.

7. Matti Virtanen, *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. SKS 2001, 299–300; Pietikäinen 2013, 386.

8. Lars Eriksson, Uudistusehdotuksia. Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.) *Pakkoauttajat*. Tammi 1967, 186–188; Siv Dahlin, Mielisairaala ja vapaus. Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.) *Pakkoauttajat*. Tammi 1967, 111–112.

9. Vaikutteita Bruun otti muun muassa Erving Goffmanin vuonna 1961 ilmestyneestä *Asylums*-teoksesta. Kettil Bruun, Yhteiskunnan valvojat ja vapaudenriistot. Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.) *Pakkoauttajat*. Tammi 1967, 13.

10. Klaus Mäkelä, *Pakkoauttajat*. Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.) *Pakkoauttajat*. Tammi 1967, 52–53; myös Bruun 1967, 20–21.

11. Ranja Aukee, 1960-luvulta tähän päivään. Katsaus suomalaisen sosiaalilääketieteen lähihistoriaan. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 37 (2000), 82.

daatti Raija Alhon¹² toimittamassa *Vaatteet pois ja aatteet* -kirjassa. Takakanteen poimittiin ote kirjoituksesta ”Väkivalta ja rakkaus eivät sovi yhteen”: ”Vain koulutusjärjestelmän uudistaminen, Marraskuun liike ja senkaltaiset enemmän tai vähemmän anarkistiset järjestöt sekä polttoitsemurhat voivat antaa toivoa paremmasta tulevaisuudesta ihmiskunnalle, joka tätä nykyä kärsii pakkovallan kourissa.”¹³ Teoksen ilmestyessä tuoreessa muistissa olivat niin Vietnamin sotaa vastustaneet polttoitsemurhat kuin vuoden 1969 alussa Jan Palachin tekemä Tšekkoslovakian miehitystä vastustanut polttoitsemurha.¹⁴ Marraskuun liikkeessä toiminut psykiatri Claes Andersson luonnehti muistelmissaan liikkeen aktiivien jakaantuneen ideologisesti erilaisiin ryhmittymiin. Anderssonin ”vallankumoukselliseksi” nimeämä ryhmä piti syrjäytyneitä vallankumouksen etujoukkona, ja sen tavoitteena oli liettoa levottomuuksia vankiloissa ja mielisairaaloissa.¹⁵ Viittaus polttoitsemurhiin ja anarkistisiin järjestöihin heijastaa Anderssonin mainitsemää radikaalimpaa ajattelua.

Marraskuun liike järjestäytyi aikana, jolloin myös kansainvälinen kriittinen psykiatriakeskustelu oli muotoutumassa. Antti Parpola onkin suomalaisen psykiatrian historiaa tarkastelevassa teoksessaan kytkenyt suomalaisen 1960-luvun psykiatria ja mielisairaanhoidon kohdistuneen kritiikin osaksi kansainvälistä antipsykiatrista liikettä.¹⁶ 1960-luvun mittaana ilmestyi useita mielisairaanhoidon, mielisairaita ja mielisairauteen liittyviä käsitteitä kritisoineita kirjoituksia ja teoksia. Kansainvälinen psykiatrian ja kontrollipolitiikan kritiikki henkilöityi psykiatrien Thomas Szaszin ja R. D. Laingin, sosiologi Erving Goffmanin ja filosofi-historioitsija Michel Foucault’n ympärille. Psykiatri David Cooperin vuonna 1967 julkaistu teos *Psychiatry and Anti-psychiatry* antoi liikkeelle nimen, antipsykiatria.¹⁷ Konkreettisesti Marraskuun liike välitti näitä niin sanottuja antipsykiatrista käsitteitä suomalaiselle yleisölle julkaistessaan Goffmanin mielisairaita ”totaalisina yhteisöi-

nä” käsitelleen *Asylums*-teoksen suomennoksen, *Minuuden riistäjät*, vuonna 1969. 1960-luvun radikalismia muistellessaan toimittaja-aktivisti Johan von Bonsdorff nosti Goffmanin teoksen esimerkiksi kansainvälisestä keskustelusta, josta suomalaiset kriitikot hakivat vaikutteita.¹⁸

Marraskuun liikkeen aatehistoriallinen kytkeminen antipsykiatriseen liikkeeseen ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Liikkeen toiminta ja kritiikki kohdistuivat psykiatrian peruseriaatteiden kyseenalaistamiseen sijaan ennemmin siihen, kuinka yhteiskunta oli järjestetty, kuinka psykiatrinen hoito oli toteutettu ja kuinka se voitaisiin toteuttaa, jotta psyykkisen hoidon tarpeet täytettäisiin.¹⁹ Myös historioitsija Petteri Pietikäinen on todennut, ettei Suomessa ollut ”varsinaista antipsykiatrista ryhmää”, vaan Marraskuun liike pyrki sairaalaolojen inhimillistämiseen ja vankien oikeusturvan parantamiseen.²⁰

12. Alho toimi aktiivisesti poliittisessa järjestötoiminnassa opintojensa ohella. Alho oli muun muassa perustamassa Turku–Tšekkoslovakia-Seuraa reaktiona Tšekkoslovakian neuvostomiehitykseen elokuussa 1968. Kimmo Rentola, *Vallankumouksen aave*. Otava 2005, 41.

13. Osmo Heinonen, Väkivalta ja rakkaus eivät sovi yhteen. Teoksessa Raija Alho (toim.) *Vaatteet pois ja aatteet*. Marraskuun liike 1970, 79.

14. Michael Biggs, *Dying without Killing. Self-Immolations, 1963–2002*. Teoksessa Diego Gambetta (toim.) *Making Sense of Suicide Missions*. Oxford University Press 2005, 181–182.

15. Claes Andersson, *Jokainen sydämeni lyönti*. WSOY 2010, 45; Ks. myös Johan von Bonsdorff, *Kun vanha vallattiin*. Tammi 1986, 171–172.

16. Antti Parpola, *Toivo|Häpeä. Psykiatria modernissa Suomessa*. Suomen psykiatriyhdistys 2013, 180–181.

17. Pietikäinen 2013, 381–383; Anna Ohlsson, *Myt och manipulation. Radikal psykiatrikritik i svensk offentlig idédebatt 1968–1973*. Acta Universitatis Stockholmiensis 2008, 118; Dan G. Blazer, *The Age of Melancholy. “Major Depression” and its Social Origins*. Routledge 2005, 91–92.

18. Bonsdorff 1986, 169–170.

19. Esim. Siv Dahlin toivoi suljettujen mielisairaaloiden muuttuvan terapeuttisiksi yhteisöiksi, joissa työskenteli lääkäreitä, psykologeja ja erilaisia terapeutteja. Näin hän katsoi voitavan vastata kasvavaan psyykkisen hoidon tarpeeseen. Dahlin 1967, 108, 114.

20. Pietikäinen 2013, 386.

Marraskuun liikkeen piirissä jo 1960-luvun lopulla kuuluneet vallankumouspuheet myös hämärättivät liikkeen rajaa radikaalin yhteiskunnallisen toiminnan, kontrollipolitiikan kritiikin ja hoitoorganisaatioiden reformin välillä. Radikaalia opiskelijaliikettä ja nuorta sivistyneistöä tarkastelleen Kimmo Lindin käyttämä jakoa 1960-luvun yleisvasemmistolaisuuteen ja 1970-luvun puoluepoliittiseen radikalismiin voi soveltaa myös psykiatrian ja itsemurhatutkimuksen ja -keskustelun kritiikkiä tarkasteltaessa.²¹ Tällöin 1960-luvun lopun kriittisiä puheenvuoroja voidaan pitää yleisestä radikalismista nousevana kritiikkinä ilman suoraa kytköstä johonkin tiettyyn puoluepoliittiseen tai vallankumoukselliseen ideologiaan, kun taas 1970-luvulla myös kriittiset psykiatrit alkoivat viljellä puoluepoliittista ja -ideologista käsitteistöä.²² Käännös yleisvasemmistolaisuudesta kohti marxismi-leninismi-vetoista radikalismia ajoittuu kuitenkin vuosien 1968 ja 1970 välille.²³ Marraskuun liikkeessä sekoittuikin muun muassa psykiatriseen hoitoon kohdistunut reformistinen kritiikki ja poliittisesti virittyneet yhteiskunnalliset uudistuspyrkimykset, joiden kieli oli paikoin varsin radikaalia. Liikkeen voidaankin nähdä asettuneen 1960-luvulle tyypillisen yhden asian liikkeen ja radikaalin poliittisen liikkeen välimaastoon.

Käytännössä Marraskuun liikkeen piirissä ja ympärillä psykiatria ja itsemurhakeskustelua kohtaan esitetyn kritiikin arvioiminen suhteessa antipsykiatriseen keskusteluun edellyttää itse antipsykiatria-käsitteen täsmentämistä ja sen käytön arviointia suhteessa suomalaisen keskusteluun. Tähän palataan artikkelin lopussa. Joka tapauksessa Marraskuun liike ja sen ympärillä käyty keskustelu muodostivat suomalaisen kriittisen itsemurhakeskustelun käytännölliset ja intellektuaaliset puitteet, vaikka itse keskustelua käytiin myös muilla foorumeilla.

Lääkärit vastaan lääkärit

Itsemurhakeskustelun ensimmäinen kriittisten puheenvuorojen kokoelma julkaistiin ”hulluna

vuonna” 1968, kun Turun lääketieteenkandidaattiseuran *Kollega*-lehdessä ilmestyi itsemurha-aiheeseen keskittynyt numero. Siinä nuoret lääkärit kritisoivat suomalaista psykiatrista itsemurhatutkimusta ja esittelivät kansainvälisiä tutkimuksia.

Opiskelijalehtenä *Kollega* oli varsin tyypillinen foorumi kriittisten näkemysten esittämiselle. Suomalaiset opiskelijalehdet, kuten *Medisii-nari* ja *Ylioppilaslehti* olivat jo 1960-luvun puolivälissä Vietnam-keskustelujen kiihtyessä alkaneet toimia radikaalien mielipiteiden kanavina.²⁴ *Kollega* liittyi radikaalien julkaisujen rintamaan hieman myöhemmin. Vielä vuoden 1966 alkupuolella lehden pääkirjoituksessa pahoiteltiin ”ideologisen alueen” tulleen kartetuksi, mutta vuoden 1967 ensimmäisessä numerossa lupailtiin lehden käsittelevän tulevana vuonna ”jonkin verran politiikkaa”.²⁵ Seuraavassa lehden numerossa ilmestyivät jo Bo Alhlforsin kirjoitus ”Vasemmiston uusi Suomi” ja Ilkka Taipaleen ”Sosialisti sairaalassa”.²⁶ Laajemman lukijakunnan kriittinen itsemurhakeskustelu sai, kun ensimmäinen suomalainen itsemurhailmiötä, sen historiaa ja kulttuurisia ulottuvuuksia sekä ehkäisyä laajemmalle yleisölle esitelty *Itsemurha*-teos julkaistiin Raija Alhon toimittamana vuonna 1970. Kirjoittajien joukossa oli useita *Kollegan* itsemurhanumeroon osallistuneita nuoria lääkäreitä, psykiatreja ja sosiologeja. Nämä kaksi julkaisua muodostavat valtaosan 1960–1970-lukujen

21. Lind 1998, 23–24, 35–36.

22. Ks. esim. Claes Andersson, Psykiatria ja politiikka. Teoksessa Ilkka Taipale (toim.) *Psykiatrian kriisistä*. Mielenterveys- ja kehitysvamma-alan liitto ry 1975, 16–17.

23. Jukka Kortti, *Ylioppilaslehden vuosisata*. Gaudeamus 2013, 365.

24. Laura Kolbe, *Eliitti, traditio, murros*. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta 1960–1990. Otava 1996, 165, 257; Kortti, 2013, 298–299, 303.

25. *Kollega* 5:2 (1966), 7; *Kollega* 6:1 (1967), 9.

26. Bo Alhlfors, Vasemmiston uusi Suomi. *Kollega* 6:2 (1967), 19–20; Ilkka Taipale, Sosialisti sairaalassa. *Kollega* 6:2 (1967), 39–43.

Synkkää psykedeliaa *Kollegan* itsemurha-numeron kannessa. Lähde: *Kollega* 4/1968.

taitteen itsemurhakeskustelun kriittisistä puheenvuoroista.

Kollegan itsemurhanumerossa ruodittiin tilastotietoihin nojannutta psykiatrissa itsemurhatutkimusta ja pääkirjoituksessa todettiin kotimaisen tutkimuksen olevan kapea-alaista ja ”frekventaalista”.²⁷ Maan johtavan itsemurhatutkijan, psykiatrian professori Kalle Achtén, ja muiden 1960-luvulla laatimia itsemurhatutkimuksia luonnehdittiin ”pitkästyttäväksi saman toistoksi”.²⁸ Sinänsä mielenkiintoista on, että myös yhteiskuntaluokan näkökulmasta tehdyt itsemurhatutkimukset jätettiin vaille arvoa. Ensimmäiset itsemurhaajat sosiaaliluokkiin jakaneet tutkimukset ilmestyivät kuitenkin jo 1960-luvun alkuvuosina,²⁹ ja yhteiskuntaluokka nousi keskeiseksi näkökulmaksi niin sosiologisessa tutkimuksessa kuin yhteiskuntakriittisessä keskustelussa 1960-luvulla.³⁰ Mahdollisesti jo

asemansa tiedeyhteisössä vakiinnuttaneiden suomalaispsykiatrien itsemurhatutkimuksia pidettiin pikemminkin taantumuksellisia kuin yhteiskunnallista muutosta edistävinä, näkökulmasta riippumatta.

Itsemurhailmiön asettuminen tieteen kenttään esitettiin ongelmallisena, ja sen pitäminen yksioikoisesti lääketieteellisenä ilmiönä herätti vastustusta. Marraskuun liikkeessä toiminut lehden päätoimittaja Raija Alho kirjoitti, kuinka itsemurha monien muiden poikkeavien käyttäytymismuotojen tavoin leimattiin ensin rikokseksi ja sen jälkeen sairaudeksi. Alhon mukaan itsemurha oli käyttäytymismalli, ei sairaus tai sen oire. Hän moitti suomalaista itsemurhatutkimusta siitä, ettei maassa hänen mukaansa ollut ”yhtään itsemurhateoreetikkoa, yhtään yhteiskunta-analyysiä, ei käyttäytymis- ja tapaustutkimusta [...]”.³¹ Toinen Marraskuun liikkeen aktiivi, Ilkka Taipale, jakoi tämän tulkinnan ja kritisoi psykologisoitunutta ja psykiatrisoitunutta itsemurhatulkintaa Sadankomitean *Ydin*-lehdessä vuonna 1969. Hänen mukaansa itsemurhan viipaloiminen eri asiantuntijoiden kesken oli vaarallista, sillä tällöin ilmiön yhteiskunnallinen ulottuvuus hämärtyi.³² Keskustelun taustalla vaikuttanut 1960-luvun lopun vahva usko maailman muuttamiseen.³³ Halu maailman muuttamiseen näkyi itsemurhakeskustelun kritiikissä, jossa itsemurhatutkimusten yhteiskunnallisuus tai sen puute nousi keskeiseksi argumentiksi.

Vuoden 1970 *Itsemurha*-teoksessa itsemurhakeskustelun psykiatrisoituminen nousi jälleen

27. Pääkirjoitus. *Kollega* 7:4 (1968), 11.

28. Eira Setälä, Tapa itsesi, tule tilastoiduksi. *Kollega* 7:4 (1968), 42.

29. Myllykangas 2014, 211–213.

30. Ks. esim. Erik Allardt, Kulttuurin syvärakenne. *Sociologia* 4:4 (1967), 151.

31. Raija Alho, Itsemurhien ehkäisykeskuksista. *Kollega* 7:4 (1968), 29–31.

32. Ilkka Taipale, Itsemurhapolitiikkaa. *Ydin* 7 (1969), 14, 30.

33. Kolbe 1996, 281–282.

keskeiseksi epäkohdaksi. Psykodynaaminen itse-murhatutkimus oli 1960-luvun mittaan vahvistanut jo pitkään vallalla ollutta käsitystä itsemurhasta ennen kaikkea psykopatologisena ilmiönä. Tällöin itsemurhaan liittyvät sosiaaliset ulottuvuudet tulkittiin toissijaisiksi ensisijaiseksi ajateltuun psyykkiseen häiriötilaan verrattuna.³⁴ Kriitikot näkivät ongelmalliseksi itsemurhailmiön ajautumisen psykiatrien ja psykologien käsiin, jolloin itsemurha käsitettiin ympäröivästä yhteiskunnasta irralliseksi ilmiöksi.³⁵ Kritiikki heijasti myös Goffmanin käsittelemää psykiatriseen hoitoon liittyvää stigmatisoitumista. Psykiatrivaltainen itsemurhien ehkäisytyö rakensi ongelmallista käsitystä itsemurhaajasta. Psykiatrin väliintulo oli vallitseva normi itsemurhien ehkäisyssä. Tämä vahvisti käsitystä jokaisesta itsemurhaajasta mielisairaana henkilönä ja jokaisesta itsemurhasta sairaana tekona.³⁶ Alho näikin jatkuvuutta siinä, kuinka esimodernissa yhteiskunnassa itsemurha tuomittiin rikoksena ja syntinä ja kuinka se nyt leimattiin sairaudeksi. Vallitseva suhtautuminen oli vain edeltäneen ”humaanistunut ja hienostunut” muoto.³⁷ Alhon esittämän kriittisen tulkinnan mukaan itsemurhaa tuli tarkastella osana yhteiskunnan kokonaisrakennetta ja arvokeskustelua. Menestystä korostavassa yhteiskunnassa itsemurha olikin Alhon mukaan ”sosiaalinen murha”.³⁸

Kyseenalaistaessaan itsemurhan määrittelyn puhtaasti lääketieteellisenä ongelmana suomalainen 1960-luvun lopun kritiikki kohdistui kysymyksiin, joita seuraavalla vuosikymmenellä nousut ja tähän päivään asti jatkunut, ihmiselämän eri osa-alueiden lääketieteellistymistä tutkiva ja kritisoiva medikalisaatiokeskustelu käsittelee.³⁹ Siinä sairauksia tarkastellaan sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta; tyypillistä on ollut analysoida ilmiöiden liikettä rikoksen ja sairauden määritelmien välillä.⁴⁰ Kansainvälisen medikalisaatiokeskustelun tunnetuimmat julkaisut ilmestyivät vasta 1970-luvun puolella,⁴¹ ja suomalainen kritiikki tuleekin ymmärrettäväksi Marraskuun liikkeen esittämää kontrollipolitiin-

kan arvostelua vasten. Kun itsemurhalta ja itsemurhaajalta riisuttiin psykiatrisen tulkinnan viitta, näyttäytyi teko suhteessa vallinneisiin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Tällöin se voitiin tulkita reaktioksi yhteiskunnallisiin oloihin, jotka olivat muuttumassa elinkelvottomiksi.

Vieraannuttava kapitalistinen yhteiskunta

Nuoret kriitikot arvostelivat psykiatrista, yksilökeskeistä itsemurhatutkimusta ja kääntyivät kohti yhteiskuntakeskeisempiä näkökulmia. Kuilu yksilöllisen itsemurhan ja yhteiskunnallisten olosuhteiden välillä ylitettiin *vieraantumisen* käsitteen avulla. Vieraantuminen oli kaikkea muuta kuin selkeästi ja yhdenmukaisesti määrittyvä käsite. Hegelin ja Marxin tuotantoon palautuva vieraantumisen ajatus nousi osaksi kansainvälistä yhteiskuntakriittistä keskustelua muun muassa marxilaista ja freudilaista ajattelua popularisoineen, saksalais-amerikkalaisen psykoanalyytikko-filosofi Erich Frommin toimesta.⁴² Suomalaisille psykiatrian ja itsemurhakeskustelun kriitikoille käsite välittyi sosiologian

34. Myllykangas 2014, 171–173.

35. Timo Aho, Aggression kaksi kanavaa. Teoksessa Raija Alho (toim.) *Itsemurha*. Tammi 1970, 98; Cord Hildebrandt, Itsemurha ja vieraantuminen. Teoksessa Raija Alho (toim.) *Itsemurha*. Tammi 1970, 125–126; Raija Alho, Itsemurhien ehkäisystä. Teoksessa Raija Alho (toim.) *Itsemurha*. Tammi 1970b, 143.

36. Alho 1970b, 141.

37. Raija Alho, Johdatus itsemurhaongelmaan. Teoksessa Raija Alho (toim.) *Itsemurha*. Tammi 1970a, 8.

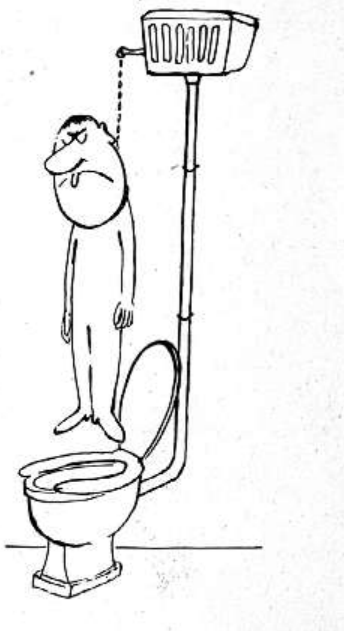
38. Alho 1970b, 143.

39. Ks. esim. Peter Conrad, *The Medicalization of Society. On the Transformation of Human Conditions into Treatable Disorders*. The Johns Hopkins University Press 2007, 4–5.

40. Peter Conrad & Joseph W. Schneider, *Deviance and Medicalization. From Badness to Sickness*. The C. V. Mosby Company 1980, 31–32.

41. Esim. Irving Zola, Medicine as an Institution of Social Control. *The Sociological Review* 20:4 (1972), 487–504.

42. Petteri Pietikäinen, *Alchemists of Human Nature. Psychological Utopianism in Gross, Jung, Reich and Fromm*. Pickering & Chatto 2007, 180–182.

Yhteiskunnallisten instituutioiden suhde hädänalaisiin oli tyypillinen kritiikin aihe *Kollega*-lehden kuvituksessa 1960-luvun lopussa. Lähde: *Kollega* 4/1968.

professori Erik Allardt'n kirjoitusten kautta.⁴³ Kimmo Lind onkin korostanut Allardt'n merkitystä siinä prosessissa, jossa 1960-luvun vasemistolaisuuteen opiskelijaliikkeitään kytkeytynyt radikaali ja kriittinen keskustelu legitimoitiin. Vuonna 1964 ilmestyneessä teoksessa *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine* Allardt oli muotoillut niin sanotun liberaalin reformistisen modernisaatiososiologian, joka korosti moniäänisyyden – myös kriittisten äänien ja yhden asian liikkeiden – merkitystä yhteiskunnan muutoksessa.⁴⁴

Allardt'n mukaan vieraantuminen voitiin käsitellä esimerkiksi vallanpuutteena, tarkoituksettomuutena, anomisena vieraantumisenä eli normittomuutena, eristymisvieraantumisenä sekä itsevieraantumisenä, mikä ilmeni erityisesti silloin, kun henkilö etääntyi työnsä tuloksista pysymättä toteuttamaan omia päämääriään.⁴⁵ Keskeistä Allardt'n käyttämässä vieraantumiskäsitteessä oli sen suhde tyytymättömyyteen ja toi-

mintaan. Allardt määritteli vieraantuneet henkilöt tyytymättömiksi, mutta täsmensi heidän olevan ”passiivisesti tyytymättömiä” erotuksena ”aktiivisesti tyytymättömistä”. Jälkimmäiset olivat henkilöitä, jotka osallistuivat aktiivisesti elinympäristönsä ja yhteiskunnan epäkohtien arvosteluun ja korjaamiseen.⁴⁶ Onkin varsin helppoa nähdä, kuinka nuoret radikaalit ovat samaistaneet itsensä Allardt'n mainitsemaan aktiivisiin tyytymättömiin tarttuessaan passiiviseen tyytymättömyyteen eli vieraantumiseen ja sitä kautta itsemurhia tuottaneen yhteiskunnan epäkohtiin.

43. Esim. Pääkirjoitus. *Kollega* 7:4 (1968), 11.

44. Lind 1998, 34–35.

45. Erik Allardt, *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine*. WSOY 1971 [1964], 75–76.

46. Allardt 1971, 90–91.

Vieraantumisen käsite toi itsemurhakeskusteluun kaivattua yhteiskunnallisuutta ja kriittisyyttä vallinnutta tilannetta kohtaan. Kaikki yhteiskuntamallit tai yhteiskunnalliset kehitysvaiheet eivät olleet yhtä haitallisia, mutta 1960-luvun kriitikoiden mukaan juuri käynnissä ollut yhteiskunnallinen muutos, jota Suomessa määritteli kaupungistuminen, kapitalismi ja työn mekanisoituminen, oli pahimmasta päästä.⁴⁷ Tällainen historiallis-yhteiskunnallinen tilanne oli tyypillinen vieraantumisen ja sitä kautta itsemurhien aiheuttaja.⁴⁸ Vieraantumisenäkökulman kautta itsemurhakeskustelu avautui suuremmin ajan poliittis-ideologiselle debatille. Talousjärjestelmiä pidettiin itsemurhiin vaikuttavana tekijänä ja kapitalistisen järjestelmän tulkittiin olevan synnä korkeisiin itsemurhalukuihin kehittyneissä länsimaissa. Korkealle WHO:n itsemurhatilastoissa sijoittuneet valtiot olivat ”monopolikapitalistisia”, joissa valta oli ”suurten [...] monopoliyhtymien käsissä.”⁴⁹ Kapitalistisessa järjestelmässä ihminen vieraantui työstä, sen hedelmistä, kanssaihmisistä ja elämästä ylipäänsä. Ihmisten toiveet ja niiden tavoittelun mahdollisuudet olivat ristiriitaisia; alkoholismi ja itsemurhat olivat tämän vieraantuneen tilan ilmiöitä.⁵⁰ Vieraannuttavassa yhteiskunnassa ihminen eli elämänsä yksin, ja tätä yksin elämistä vieläpä ihannoitiin puhumalla yksilöllisyydestä ja henkilökohtaisesta vapaudesta.⁵¹ Alhon mukaan itsemurhan tekijä oli vieraantunut ”yhteiskunnasta, luonnosta ja omasta itsestään.”⁵² Itsemurhan tekijä astui kolmen ihmisyyttä määrittävän piirin ulkopuolelle. Hän ei kuulunut enää sosiaalisen, biologisen eikä psykologisen normaaliuden alueelle.

Vaihtoehtoa vallitsevalle järjestelmälle haettiin ajan vasemmistolaisista henkeä seuraten sosialistisista järjestelmistä. Kahden maailman vertailu ei ollut ongelmatonta eikä aina vastaanottanut ideologisesti latautuneita odotuksia. Kapitalistisen kilpailuyhteiskunnan ja korkeiden itsemurhalukujen välistä yhteyttä hämärsi se, että myös Unkarin ja Tšekkoslovakian kaltaiset suun-

nitelmataloudet kärsivät korkeista itsemurhalukuista. Tätä yritettiin selittää sillä, että vaikka kyseisissä maissa oli siirrytty suunnitelmatalouteen, maiden itsemurhalukuihin vaikutti edelleen aiemmin kyseisissä maissa vallalla ollut kapitalistinen järjestelmä ja sieltä periytynyt kilpailuhenkisyys.⁵³

Vieraantumisen käsitteessä oli selitysoimaa sekä ideologista kaukupohjaa, mikä korosti sosiologisen lähestymistavan merkitystä psykiatrisen ja psykologisen itsemurhatulkinnan haastajana. Sinällään vastakkainasettelu näiden kahden tulkinnan välillä ei ollut uusi ilmiö, vaan siihen oli viitattu jo sosiologisen itsemurhatutkimuksen klassikossa, Émile Durkheimin *Itsemurha*-teoksessa vuonna 1897.⁵⁴ Durkheimin tutkimus suomennettiin vasta vuonna 1986, mutta nuoret kriitikot alkoivat 1960-luvun lopulla tehdä teosta tunnetuksi viittaamalla alkukieliseen ja englanninkieliseen painokseen.⁵⁵ Toisaalta on vaikea arvioida, kuinka suuri merkitys Durkheimin itsemurhatulkinnolla sinänsä oli suomalaisille kriittisille itsemurhakeskustelijoille. Osittain Durkheim ja hänen teoksensa näyttää tulleen tutuksi sosiologi Jack D. Douglasin vuonna 1967 julkaistun, Durkheim tutkimukseen kriittisesti suhtautuneen *The Social Meaning of Suicide*-teoksen kautta.⁵⁶ Durkheimin työhön viittaaminen tai sen mainitseminen ylipäänsä voidaan

47. Virtanen 2001, 295.

48. Cord Hildebrandt, *Itsemurha*. Vieraantuneen ihmisen ratkaisu. *Kollega* 7:4 (1968), 48; Aho 1970, 99–100.

49. Hildebrandt 1970, 127.

50. Hildebrandt 1970, 128–129.

51. Hildebrandt 1968, 50.

52. Alho 1970a, 7.

53. Hildebrandt 1970, 127–128.

54. Émile Durkheim, *Itsemurha*. Tammi 1986, 32–33.

55. Alho 1970a, 35; Salonen 1970, 84–87; Aho 1970, 95–96.

56. Ks. esim. Esko Kärhä, Durkheimin itsemurhateoriasta. *Kollega* 7:4 (1968), 32–33; Kari Salonen, Jääkö luu sosiologin käteen. *Kollega* 7:4 (1968), 36–37. Myös Raija Alho kirjoitti Durkheimista, mutta viittaa häneen toisen käden lähteiden, mahdollisesti myös Douglasin teoksen, kautta. Alho 1970a, 9, 25, ks. myös lähdeluettelo 145–147.

tulkita kansainvälisen itsemurhakeskustelun konventioiden noudattamiseksi. Vaikka Durkheimin itsemurhatulkintaa käsiteltiinkin, pohjaa kriittiselle keskustelulle ja vieraantumisen käsitteelliselle määrittelylle haettiin aikakauden keskustelusta laajasti ja eklektisesti, eli tavalla, joka palveli parhaiten sekä tieteellisen että ideologisen kritiikin tarpeita. Käytännössä ideologinen ja tieteellinen kritiikki limittyivät, ja tieteellisiä ratkaisuja perusteltiin ideologisesti, ja päinvastoin. Tieteellisen lähestymistavan valinnassa alettiinkin nähdä syvällisempi aatteellinen vastakkainasettelu.

Vieraantumisteorian ohella sosiologisen näkökulman suosion kasvua siivittivät mielikuvat sosiologiasta edistyksellisenä, yhteiskunnan positiivista muutosta ajavana tieteenä. 1960-luvulla yliopisto-opintonsa aloittaneen M. A. Nummisen sanoin sosiologiassa oli ”vallankumouksellista voimaa.”⁵⁷ Näkemykset erityisesti psykologias- ta taantumuksellisenä ja sosiologiasta edistyksellisenä oppialana välittyivät myös itsemurhakeskusteluun. Kari Salosen mukaan ainut ”todellinen valinta psykologisten ja sosiologisten itsemurhateorioiden välillä on ideologinen.”⁵⁸ Marxilaiseen ajatteluun viitaten hän katsoi, että tieteellisten teorioiden ainoa mitta oli se, mihin niitä voitiin käyttää. Koska suuressa mittakavassa itsemurhien syyt olivat yhteiskunnan rakenteissa, aito itsemurhien ehkäisytyö edellytti yhteiskunnan muuttamista. Vain sosiologinen tieto soveltui yhteiskunnan muuttamiseen, sillä psykologisen tiedon hän katsoi soveltuvan pelkästään muutosten estämiseen. Psykologia soveltui ainoastaan ihmisten sopeuttamiseen olemassa olevaan järjestelmään.⁵⁹ Itsemurhakritiikin ideologinen ulottuvuus muistuttaakin hyvin paljon sitä, minkälaiseksi 1970- ja 1980-lukujen suomalaista darwinismikeskustelua tarkastellut Antti Lepistö on kuvannut biologisista ihmistieteistä käytyä keskustelua. Ihmisetologian eli ihmisen käyttäytymisen tutkimuksen ja sosiobiologian vastustajille hyökkäys ”darwinilaisia yhteiskuntateorioita vastaan oli *sekä* tieteellinen

että poliittinen [...] haaste.”⁶⁰ Kriittisen itsemurhakeskustelun ajoittuessa niin sanotun yleisvaemmistolaisuuden aikaan oli kritiikin poliittinen ulottuvuus radikaaleista sävyistään huolimatta viitteellisempää. Kriitikoiden keskeisimpinä vaikutteina erottuikin vasemmistolaisten aatteiden rinnalla reformisosiologinen ajattelu. Vaikka kriitikot olivat koulutukseltaan pääosin lääkäreitä, sosiologiasta omaksuttiin yhteiskunnallinen katsantokanta, mikä loi otollista maaperää sittemmin 1970-luvulla suosiota kasvattaneelle sosiaalipsykiatrialle.

Vaikka vieraantuminen ja sen ideologiset konnotaatiot nousivat osaksi itsemurhatutkimuksen kritiikkiä, kritiikin tavoitteena oli etsiä uusia keinoja itsemurhien ehkäisemiseen. Vieraantumisteoria näyttääkin toimineen keinona päästä käsiksi psykiatreja jo yli sadan vuoden ajan paenneisiin itsemurhien syihin. Näin ollen itsemurhien primäärisiin syihin puuttuminen ja itsemurhien ehkäisy edellytti vieraantumisen ehkäisyä. Raija Alhon mukaan yhteiskunta tuli muuttaa yksilön tarpeita vastaavaksi, jolloin itsemurhien määrät myös oletettavasti laskisivat. Vallitsevana käytäntönä oli kuitenkin yksilön ”sopeuttaminen” yhteiskunnan vaatimuksiin, toisin sanoen poikkeavan yksilön korjaaminen ja sairaan parantaminen. Itsemurha oli nostettava osaksi julkista keskustelua, pois klinisen psykiatrian hallitsemilta suljetuilta osastoilta.⁶¹ Toisaalta vallitsevaa psykiatrisoitunutta itsemurhakeskustelua vastustanut kritiikki rakensi psykiatrisen itsemurhakeskustelun rinnalle ja sitä vastaan omaa tulkintaansa itsemurhailmiöstä.

57. Kolbe 1996, 283.

58. Kari Salonen, Itsemurhan tieteellisiä selityksiä ja selittämisen ongelmia. Teoksessa Raija Alho (toim.) *Itsemurha*. Tammi 1970, 83.

59. Salonen 1970, 83–84.

60. Antti Lepistö, Rauhan biologit. Darwinismi suomalaisessa yhteiskunnallisessa ajattelussa 1970- ja 1980-luvulla. *Historiallinen Aikakauskirja* 110:1 (2011), 10–11.

61. Alho 1970b, 134–135, 143–144.

Itsemurhaajaa voitiin pitää yhteiskunnallisen taistelun osana. Itsemurhakeskustelun politisointumisen seurauksena itsemurha ja sen tekijä alkoivat merkitä yhteiskunnan epäonnistumista luoda elinkelpoiset olosuhteet kaikille sen jäsenille. Itsemurha oli vieraannuttavan yhteiskunnan oire. Kriittisessä itsemurhakeskustelussa kietoutuivat toisiinsa vallinneen psykiatrisen tulkinnan kritiikki sekä yhteiskunnallisiin oloihin yleisesti kohdistunut kritiikki. Radikaaleimmat kirjoittajat pitivät psykiatreja ja psykologeja vieraantumista aiheuttavan yhteiskunnan järjestyksenpitäjinä.

Suomalaista antipsykiatriaa?

1960-luvun lopun uudistushenkisen liikehdinnän piiristä nousi vallinneisiin psykiatrisiin itsemurhakäsityksiin kohdentunutta kritiikkiä, mutta onko perusteltua puhua 1960-luvun lopun suomalaisesta itsemurha- ja psykiatriakritiikistä antipsykiatrina? Ruotsalainen Anna Ohlsson on Ruotsin 1960- ja 1970-lukujen vaihteen psykiatriakeskustelua kartoittavassa tutkimuksessa katsonut, että antipsykiatria määrittäytyseillä eri tavoilla riippuen siitä, kenen psykiatrian kriitikon näkemyksiin käsite kulloinkin liitetään.⁶² Myös Petteri Pietikäinen on huomauttanut antipsykiatria-käsitteen ongelmallisuuteen liittyen, että esimerkiksi yksi antipsykiatrisen liikkeen keskeiseksi miellettyistä hahmoista, psykiatri Thomas Szasz, ei henkilökohtaisesti katsonut kuuluvansa ”minkäänlaiseen antipsykiatrisen liikkeeseen tai koulukuntaan” ja vastusti tällaista määrittelyä.⁶³ Näin ollen analyttisenä työkaluna ”antipsykiatria” pikemminkin hämärttää kuin selkeyttää aikakauden keskustelun tarkastelua.⁶⁴

Aivan kuten ruotsalaisen kriittisen psykiatriakeskustelun analyysissä, myös suomalaisen kriittisen itsemurhakeskustelun tarkastelussa on paikallaan käyttää jaottelua, joka havainnollistaa *sekä* esitettyjen kriittisten puheenvuorojen yhteneväisyyksiä *että* niiden eroavaisuuksia. Lähtökohdaksi voidaan ottaa Ohlssonin so-

siologi Tommy Svenssonia mukaillen muotoilema jaottelu ”radikaaliin psykiatriakritiikkiin” ja ”reformistiseen psykiatriakritiikkiin”, mikä tarkentaa aikakauden kritiikin analyysiä. Radikaalia kritiikkiä määrittää muun muassa 1) kriittisyys mielisairaloita ja perinteistä psykiatria kohtaan; 2) skeptisyys psykodynaamista perspektiiviä ja sosiaalipsykiatria kohtaan; 3) näkemys mielisairaudesta usealla eri tavalla problemaattisena käsitteestä (esimerkiksi leimana ja teoreettisesti puutteellisena konstruktiona); sekä 4) kritiikki sosiaalisten ongelmien yksilöllistämistä ja psykiatrisoimista kohtaan. Reformistinen kritiikki jakaa kriittisyyden mielisairaala-laitosta kohtaan, mutta radikaalista kritiikistä poiketen se 1) suhtautuu myönteisesti psykodynaamiseen lähestymistapaan sekä sosiaalipsykiatriaan; 2) pitää mielisairautta suhteellisen ongelmattomana käsitteenä; ja 3) korostaa psykiatrian mahdollisuuksia kehittyä ja korjata vikojaan.⁶⁵

Itsemurhakeskustelua ei voida suoraan verrata tietyn tieteenalan ympärillä käytyyn keskusteluun, mutta edellä esitettyä jakoa voidaan käyttää lähtökohdana suomalaisen kriittisen itsemurhakeskustelun jäsentämisessä. Miten suomalainen kriittinen itsemurhakeskustelu suhteutuu radikaalin ja reformistisen psykiatriakritiikin kategorioihin? Tässä artikkelissa esitetyn pohjalta kriittinen itsemurhakeskustelu asettuu jonnekin radikaalin ja reformistisen kritiikin välimaastoon. Nostan esiin muutamia esimerkkejä.

Kuten edellä on tullut esiin, itsemurhaajan tarkastelua pelkästään yksilöpsykologisesta ja -psykiatrisesta näkökulmasta pidettiin riittämättömänä. Mutta kyseenalaistettiinkö käsitys itsemurhaajasta potilaana, toisin sanoen osana lääketieteellistä keskustelua? Näin eivät ainakaan

62. Ohlsson 2008, 41–43.

63. Pietikäinen 2013, 385.

64. Ohlsson 2008, 40.

65. Ohlsson 2008, 47.

kaikki kriitikot tehneet. Esimerkiksi Raija Alho viittasi itsemurhaajaan ”itsemurhapotilaana”, jonka tilanne tulisi asettaa laajempaan sosiaali- seen yhteyteen, mikä sinänsä noudatti muotou- tumassa olleita sosiaalipsykiatrisia periaatteita.⁶⁶ Vaikka itsemurhaajan tarkastelu vain psyki- atrisesta näkökulmasta kyseenalaistettiin, kriiti- kot eivät kyseenalaistaneet psykiatrisessa itse- murhakeskustelussa vakiintunutta käsitystä itse- murhasta ei-toivottuna tekona ja itsemurhaa- jasta apua tarvitsevana henkilönä (apu tosin saatettiin ymmärtää yhteiskunnan muuttamise- na yksilöön kohdistuvien toimien sijaan). Tässä mielessä kriitikot eivät kyseenalaistaneet radi- kaalien psykiatrian kriitikoiden tapaan periaat- teita, joiden varaan myös voinnut psykiatrinen itsemurhakeskustelu rakentui.⁶⁷ Vaikka esitetty kritiikki suhtautui yhteiskunnallisiin oloihin pai- koin hyvinkin radikaalisti ja jopa vallankumous- henkisesti, psykiatriaa ei suljettu itsemurhakes- kustelun ulkopuolelle. Esimerkiksi vieraantu- misteorian ja kapitalismin kritiikin pohjalta kir- joittanut Cord Hildebrandt korosti Suomessa 1960-luvulla nousseen psykodynaamisen eli po- tilaan ja lähiympäristön suhteen tutkimuksen tärkeyttä itsemurhaongelmaa selvitetäessä.⁶⁸ Tässä suhteessa kritiikki ei löytänyt yhteistä lin- jaa, vaan osa kirjoittajista piti psykodynaamista tarkastelua liian suppeana.⁶⁹

Toisaalta useat kriitikot, Alho ja Taipale etu- nenässä, pitivät yhteiskunnallisista olosuhteista johtuvaa itsemurhan psykiatrisoitumista ongel- mallisena. Tältä osin he ruotsalaisten radikaali- kriitikoiden tavoin arvostelivat yhteiskunnalli- sesta tilanteesta nousevien ongelmien psykiatri- soimista. Se, missä määrin tässä ilmenevä radi- kaali suhtautuminen juontui yleisvasemmisto- laisesta aatepohjasta, uskosta maailman muut- tamiseen, jota allardtilaisen reformisosiologian suosio ruokki, jää tässä avoimeksi kysymykseksi, johon vastaaminen edellyttää lisätutkimusta.

Aatehistoriallisesti arvioituna suomalaisen kritiikin suhde kansainväliseen, niin sanottuun antipsykiatriseen keskusteluun oli vielä 1960-lu-

vun lopussa hyvin satunnainen. Vaikka suoma- lainen kritiikki sai ainakin jossakin määrin vai- kutteita kansainvälisestä keskustelusta, kriitti- sen psykiatrian kotikutoisuudesta kertoo se, että niin *Kollega*-lehdessä kuin *Itsemurha*-teoksessa julkaistujen artikkelien ja kirjoitusten kirjalli- suusluetteleissa kansainvälisesti tunnetut anti- tipsykiatrian klassikot loistavat poissaolollaan.⁷⁰ Kansainväliseen keskusteluun kytkeytyminen toteutuikin selkeämmin 1970-luvun alkuvuosi- na, mikä on havaittavissa esimerkiksi Ilkka Tai- paleen toimittaman, vuonna 1975 ilmestyneen *Psykiatrian kriisistä* -teoksen kirjallisuusluette- losta sekä teoksessa julkaistuista kirjoituksista.⁷¹ Olennaista on kuitenkin huomata, että myös val- linneisiin psykiatrisiin käsitteisiin nojanneita teoksia otettiin mukaan kirjallisuusluetteloon, otsikon ”Akateemista psykiatriaa” alle.⁷² Vaikka suomalaisen kriittisen psykiatriakeskustelun pe-

66. Alho 1970a, 30–31. 1970-luvulla vahvistunut sosiaa- lipsykiatrisen itsemurhatutkimus keskittyi juuri yhteis- kunnallisten riskitekijöiden selvittämiseen. Myllykangas 2014, 207–208.

67. Esim. Szasz katsoi psykiatrin diagnooseja laatiessaan *keksivän* mielisairauksia löytämisen sijaan. Thomas Szasz, *The Myth of Mental Illness. Foundations of a Theory of Personal Conduct*. Harper & Row 1974 [1961], 12. Laing ja Cooper puhuivat skitsofreenisestä psykoosista yrityksenä vapautua vieraantuneesta ympäristöstä. Pietikäinen 2013, 385.

68. Hildebrandt 1970, 126.

69. Alho 1970a, 30.

70. Ko. teokset vasta alkoivat tulla suomalaisille lukijoille tutuiksi kiihkeimmän kriittisen keskustelun vuosina. Esim. Szaszin *The Myth of Mental Illness* esiteltiin *Kollegan* lukijoille juuri ennen vuoden 1968 itsemurhanumeron ilmestymistä. Eira Setälä, *The myth of mental illness. Kollega* 7:3 (1968), 41–43.

71. Esim. Claes Andersson viittaa kirjoituksessaan muun muassa David Cooperiin, Thomas Szasziin ja vieraantu- misteoreetikko Erich Frommiin. Andersson 1975, 13, 17.

72. Mukana mm. Kalle Achtén, Yrjö Alasen ja Pekka Tienarin kirjoittama psykiatrian oppikirja *Psykiatria* (WSOY 1974) sekä Achtén toimittama, pitkälti psykodynaami- seen psykiatriaan nojannut *Itsemurhat ja niiden ehkäisy* (WSOY 1973). Taipale (toim.) 1975, 189–190. – *Nyt julkais- tu Mikko Myllykankaan artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*

rusteellinen tarkastelu on tämän artikkelin ulottumattomissa, voidaan silti edellä mainitun esimerkin pohjalta todeta myös suomalaisen kriittisen psykiatriakeskustelun jakaneen itsemurhakeskustelun tavoin piirteitä sekä radikaalin että reformistisen kritiikin kanssa. Vuosien 1968 ja 1970 välinen kotimainen itsemurhakeskustelun kritiikki nousi käsitteellisten pohdintojen sijaan toisaalta, hoito- ja rangaistuslaitosten vallinneista olosuhteista käydystä inhimillistämiskeskustelusta ja toisaalta yleisvasemmistolaisesta kritiikistä ja edistysuskosta. Sen tulkitseminen yksioikaisesti antipsykiatriseksi kritiikiksi peittää alleen keskustelun moninaiset, niin radikaalit kuin reformistisetkin, piirteet.

Abstract: Politicised suicide – an example of Finnish anti-psychiatry? – The criticism of suicide research in Finland, 1968–1970

The political radicalism and political debates of the late 1960s did not leave the Finnish scientific discourses untouched. Amplified by the social reformation movement, the Finnish psychiatry and mental

health-care system was increasingly criticised for its abusive practices by the late 1960s. In the psychiatric discourse suicide research and the established suicide prevention practices were attacked by young medical professionals, who found support for their arguments in the rising discipline of sociology. However, the criticism was not solely based on scientific arguments. Neo-Marxist and leftist ideology in general functioned as a key source of criticism. Mikko Myllykangas's article describes the rise of critical suicide discourse during the late 1960s. Along with the critical political discourse, the international, so-called anti-psychiatric movement was also a point of reference in the critical psychiatry and suicide discussion. The article also discusses whether or not it is justified to label the criticism of suicide research as an example of the anti-psychiatric debate in late-1960s Finland. It is suggested that it would be historically more accurate to use the terms "radical criticism of suicide research" and "reformatory criticism of suicide research" rather than place all of the critical viewpoints under the umbrella term of anti-psychiatry.

Keywords: alienation, anti-psychiatry, Finland, history of suicide, medicalisation, Marraskuun liike, psychiatrisation, student movement, suicide research, 60s radicalism